

խրկեն. զոր Գրիգոր Գորգեան եւ Գրիգոր Գորգերեան՝ քաղաքային արկակայալը, զորուոր պաշտպանութեան մը տակ, անմիջապէս իրեն տուին, յանձնեցին:

1848ին Իգ. օրինաց յօգուածին Համեմատ՝ յունիս 22ին քաղաքային պաշտօնատեարց նոր ընտրութիւն եղաւ. Աղբը, Բէգրի կառավարին նախագահութեանը տակ: Աս՝ առժամանակեայ ընտրութեան մէջ, քաղքի ոստիկանայան տնտեսութեան Եօվսէփ Չիգիեան, եւ Հրաման ընդունեցաւ, որ կողպուտներու ատեն պատճառած փնտները գրի անցընէ եւ անոնց գինն արժեցընէ:

Յուլիս 28ին, կէս օրէն յառաջ, ժամը տասն մօտերը քաղքին աշտարակէն սկսաւ լսուիլ ահարկու ձայն մը թէ կու գայ Ռուսը: — Արդէն ասկէ յառաջ, սարսափելի լուրեր տարածուած էին ժողովրդեան մէջ Ռուսերու վըլայօք. թէ կնիկները կը յափշտակեն, աղաքը սրէ կ'անցընեն, էրիկ մարդիկը Միպէրիա կ'արտորեն, խարազանով (Kanczuka) կը ծծեն, եւ այլն: Ուստի զարմանք չէ, եթէ ասանկ թշնամիէ ազտակու Համար, էրիկ մարդիկը՝ գետնափոր դամբանները, գինեանները, ծխանները՝ աշտարակները մօտն՝ պահելուցան, իրենց գերդաստաններովը: — Քիչերը միայն կը սպասէին անձնուրացութեամբ՝ իրենց սարսափելի կատարածին: Բայց Ռուսները շատ աւելի լաւ ու գիտած էին, քան որչափ կը կարծուէր: Եօվսէփ Բոթրեան աւագերեցն՝ եկեղեցւոյն դռն առջեւ, եկեղեցական հագասի մէջ, ձեռքը խաչ՝ ընդունեցաւ Ռուսերն. որոնք ջերմեանդութեամբ խաչելութիւնը կը համարէին: Ռուսական բանակին մեծագոյն մասը՝ Էարոյն շրջակայքը գրաւ իր բանակատեղը: Ռուսներուն առաջնորդող պարոն Հայդէ եւ Վիստերս զօրպետը՝ քաղաք եկան եւ գլխաւոր գաղտնաբեկ պահանջեցին, որ ժամու մը մէջ 300 գործավար տայ, որ աւրուած ճամբաները շտկեն:

Քիչ մը ետքը՝ հասաւ նաեւ կայսերական բանակին հազարապետը, Փրանկ. Ցօրշէրի՝ Էարօշէն: Ասիկայ իր առջեւը բերել տուաւ քաղաքային խորհուրդն. ու ամէն բանէն յառաջ երեսը զարկաւ՝ որ ուսական բանակին առջեւը շնորհայացաւ՝ եւ անոր իր հպատակութիւնը ցոյցընելու զանց առաւ: Դռանը խօսքերով յանդիմանեց որ իր ղեհափառութեան նկատմամբ անհաւատարմութիւն ցուցուց. — եւ հրամայեց, որ իւրեւ պատիժ 20.000 ֆիորին պատերազմի տուգանք վճարէ՝ 200.000 կտոր

հաց, խոտ, գարի, միս եւ 40 ձի տայ: — Աս բաւական չէ՝ ութ օր ետքը՝ նորէն 20.000 ֆիորին վճարելու էին ազգայինք: — Ասկից զատ՝ հրամայուեցաւ իրենց որ խռովարարներուն անունները գրի անցընեն, իրեն տան, եւ ըսեն թէ ուր պահուեալ են: Ասանկ զնուորական խտրութեամբ արձակեց Ցօրշէր իրեն առջեւ ներկայացած քաղաքային խորհուրդն. — որ անմիջապէս Եօվսէփ Զաքարիայն տունը ժողովեցաւ խորհրդի: — Քաղաքային խորհուրդը չգտաւ իր շրջանին մէջ ազատամիտներ, իսկ ազատասուններն՝ ինչպէս Եակովը Սընթէրեան, Լատիշուաւս Եկ եւ Գրիգոր Օկադա՝ արդէն գացած փախած էին: Այստեղական յանձնախառարը պահանջեց, որ ընդ տուն գալ եւ երեւեկելնին, զերենք բանտարկեն. եւ ասոր վըլայօք զինք տեղեկացընեն: Ու մինչեւ որ ինք գայ, ամէն ունեցածնին դատաւորական ճամբով գրաւեն:

(Էրօշէնի):

ՅՈՎԷ. ԱՆԵՑԻ

ՄԱՅՆՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՍՐԲԱՆ ՍԷՆՆԱԿ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ԵՐԵՄԻԱՅԻ ՎԵՐԿՆԵՐՏԵՐ
ՉԵԻՆԵՍՈՒՐՈՒ ՌԻ ԵՐԵՄԻԱՅԻ ԵԶԵԿԵԼՅԱՆ

ԵՒ

ԵՐԵՄԻԱՅԻ ԹԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԹՈՒՆ*

Ինչպէս Սահակ եւ Մեսրոպ պատգամաբանները էին «ի Թարգմանէն, ի գրել եւ յուսուցանել, կ'ըսէ Կորին (էջ 22), նոյնպէս անշուշտ կ'ընէին նաեւ իրենց աշակերտներն, որոնց թիւը վաթսուէն աւելի ըլլալու էր. կը կարգադրէ Պատմութիւն վրան Սըրոյն Սահակայ Տարգմանութիւն եւ Մեսրոպայ վարդապետին կողմէն անանուն մատենագրի մը գրուածքին մէջ թէ՛ իրենք «ընտրեցին թուով վաթսուն յաշակերտութիւն, զառաւել ուշիմ» (Սոփերեց Տայկ. Բ. 14. Վենետիկ 1853): — Բայց հոս միայն անոնց երեցագոյն աշակերտաց վրայ պիտի խօսինք, որոնց յիշատակու-

* Յօդուածն ընդունեցանք Յրգ. Յովհ. Միսրիսեան Ժ. Վարդապետին, զոր ամփոփումն կը հրատարակենք, թիւն համարիտ շուրջիտ իւր ամէն տեսութեանց: Թերեւս հարկ էր մեր տեսութիւններն ալ անցընել ի ստորեւ, սակայն մօտեւոր կը տեսնեն հետաւորներն այս խնդրներն ուղղակի շօշափող ընդամօսմ մատենան մը, որ Ունտիտ տպարանէն լոյս ախտի տեսնէ:

ԽՈՐԱ.

թիւը կ'ընեն մեր յականէ անուանէ 1. Կորիւն՝ Պատմութիւն վարուց եւ մանուան Սրբոյն Մեարդապ Վարդապետի (վենետիկ 1894), 2. Մովսէս Խորենացի՝ Պատմութիւն Հայոց (վենետիկ 1881), 3. Ղազար Գարպետի՝ Պատմութիւն Հայոց եւ թուղթ առ Վահան Մամիկոնեան (վենետիկ 1891) եւ 4. Եղիշէ Վարդապետ՝ Վասն Վարդանայ եւն. (վենետիկ 1893): Ըստք եղան յիշատի՝ որ մեր ոսկեղէն դպրութեան հաստատուն հիմերը գրին, եւ Առաջին թարգմանիչը կուսեցան իսկ:

Արդ՝ ըստ յիշեալ պատմագրաց՝ ասոնցմէ նշանաւորներն եղած են քսան եւ վեց եկեղեցականք, եւ երկու հօգի աշխարհականներէն. ահա ամբողջ անուանց ցուցակը կը դնենք կարգաւ — Տես նաեւ Հայկական հին դպրութեան Պատմութիւն, Գ. ապագր. վենետիկ 1897, էջ 289—296, ուր սոյն անուանք մեծաւ մասամբ նշանակուած են:

Ա. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ:

1. Թովսէփ քահանայ՝ Կաթողիկոս Աբրահամ Խոստովանող Անանիաս կամ Անանիա Եպիսկոպոս Գինթ կամ Գնիթ Եպիսկոպոս
5. Եղիշէ կամ Եղնակ Եպիսկոպոս Երեմիա Եպիսկոպոս Կորին Եպիսկոպոս Մովսէս Եպիսկոպոս Մուշեղ կամ Մուշէ Եպիսկոպոս
10. Սամուէլ Եպիսկոպոս Տէր Խորձենացի Եպիսկոպոս Աղան Արծրունի Արձան Գիտ կամ Գիւտ
15. Դանան Ենովք Երեմիա Երեց Թադիկ կամ Թադիկ Խորով կամ Խորովիկ
20. Ղեւնդ երէց կամ Ղեւոնդէս Մուշէ Տարօնեցի Թովսէս Եկեղեցացի Թովսէս քահանայ
25. Թովսէփ Պաղանայ Տիրար:

Բ. ԱՇԽԱՄ ՀԱԿԱՆՔ:

Պահան Ամատունի
Հմայեալ Մամիկոնեան:

1. Թովսէփ քահանայ եւ Կաթողիկոս՝ Ս. Մեարդապ աշակերտն էր «ի վայոց շարք» ի խորշիմ գեղէն (Մ. Խոր. գիրք Գ, գլ. 46, 570. — Ղազ. Փրպ. Դր. Ա. գլ. 4, 117—118). «Սուրբն Թովսէփ ի վայոց շարք ի գեղէն Հողոցմանց» (Եղշ. Յեղ. Ը, 341): Ինքը «Թեպէս եւ երէց էր ըստ ձեռնագրութեան, այլ զկաթողիկոսութեան Հայոց զաթոռն ուներ». — «Թեպէս եւ զձեռնագրութիւն երկցութեան ուներ, սակայն յաթոռ կաթողիկոսութեանն էր վիճակեալ արժանաւորապէս» (Ղազ. Փրպ. Դր. Բ. գլ. Իգ, 138 եւ գլ. ԼԵ, 231): Մեարդապ մահուանէն ետքը «յաջորդեաց զաթոռ Հայրապետութեան աշխարհիւ Հայոց» (Անդ. Դր. Ա. գլ. 4, 117) եւ եղաւ «արդարեւ կաթողիկոս Հայոց», եւ «սուրբ կաթողիկոս» (Անդ. գլ. Խբ, 259. Ծգ, 308. Ծէ, 341—43). Իսկ յամին 449 «ի թագաւորանիտ տեղին յԱրտաշատ» (Եղշ. Յեղ. Բ, 50) գումարուած ժողովոյն նախագահեց, եւ Պարսից ուղղեալ նամակին զլուխը՝ իւր անունն առաջին դրուած է այսպէս. «Թովսէփ Եպիսկոպոս Այրարատոյ» (Անդ. 49): Սա եւս մին էր գլխաւոր աշակերտներէն, «անուանք գլխաւոր աշակերտացն ժողովելոյն» են այս. առաջնում Թովսէփ» (Կոր. 44). «Գլխաւոր, վերակացու, տեղապահ... առաջինն Թովսէփ գլխաւոր ժողովոյն» (Անդ. 46). Ինքն էր ոչ միայն «այր մի պատուական» (Անդ. 8), այլ եւ «զգաստ՝ զգուշագոյն հրամանաց վարդապետութեանն» (Անդ. 44). Իրեն հրամանաւոր դրած է Կորին Ս. Մեարդապ Պատմութիւնը (Անդ. 8):

1 Ինչ ինչպէս Սուրբն Թովսէփ լոյ քահանայ ըլլալով՝ էր միանգամայն կաթողիկոս Հայոց, եւ Արտաշատն ժողովոյն մէջ դրուած նամակին զլուխը՝ իւր անուանակութիւնն էր «Եպիսկոպոս Այրարատոյ» — դժուարին չէ լուծել եւ մփնել այս խնդիրը: Պարսին գիտէ եւ կը գործածէ «Եպիսկոպոս տեղաւոր եկեղեցւոյ» (24) բացատրութիւնն. իսկ Մովսէս Խորենացի նշանաւորն կը գիտէ կաթողիկոսութեան՝ իսկ իսկոպոսութեան անունը, զորովմ. «յես լիւրջ հնգամասն ամաց Եպիսկոպոսութեան մեծին զրեւնայ». — «Ինչորին նախարարն Հայոց այր արժանի՝ կուցուցանել յԵպիսկոպոսութիւն փոխանակ Թովսէփ» (Գիրք Գ, գլ. Ժա, 419. եւ ԺԳ, 427): Որքա՞ր կ'երեւի՝ այն յաւելաւ ժամանակաց միջոցին Թովսէփ կրցած չէր Եպիսկոպոս տեղաւոր: Հոս անցողակի եւս ըսենք՝ թէ Այրարատ անունը բոլոր Հայոց աշխարհին տեղը դրուած է, ինչպէս ուրիշք է Սուրբ Գիրք «Կերեք Արարատայ» (Յն. Ը, 4), եւ «Երկրի Արարատայ» (Գ. Թգր. ԺԺ, 37):

— Երբոր հրաման ելաւ իրեն եւս մարտիրոսական մահուամբ մեռնելու սրով գլխատուելով, այն տառն դարձաւ ըսաւ իրեն Սուրբն զեռն. «մառիբ, յառաջեալ ընդդէմ սոյն», զի դու աստիճանաւ ի վերեւ քան զամենեւեան, (Եղ. Յեղ. Ը, 340—41). մարտիրոսացած է զեռնդեանց քահանայից հետ ի Պարսկաստան՝ Նիւշապուհ շահաստանին (Թաղաւորական քաղաքին) մօտերը 454 թուականին:

2. Աբրահամ խոստովանող՝ եպիսկոպոս Բղունեանց: Ինքը Վարդանանց պատերազմէն ետքը՝ զեռնդեանց քահանայից հետ Պարսկաստան աքսորը տարուեցաւ, եւ հոն պարսկերէն լեզուէ հայերէն ունեղինիկ գրչաւ ու վսեմակերտ բանաստեղծական խանդիւ թարգմանեց «Պատմութիւն վարդա Սրբոյն Շմաւոնի եպիսկոպոսի եւ մառ ի վկայսն արեւելից» (Սոփ. հայկ. ի Վեներիկ 1854) գրանչիկ մատենին՝ որուն «ի վկայսն արեւելից» մասը թերի ձեռքերնիս հասած է սկիզբէն (էջ 55) եւ վերջէն (155): Սոյն ձառն ստույթեանը՝ յոմանց եպիսկոպոս լինծայրուի. բուն հեղինակն է՝ ի՞նչէ մեծարգոյ Հ. Յովսէփ Վ. Գալթիճեան՝ Մարութաս (Դ. — Ե. դար), որուն երկամանեայ գրութեան մէկ կտորն է այն (Սրբ. Պատարագամատոյցը Հայոց, էջ 102 ծան. 1, եւ 150. Վիեննա 1897): Աբրահամ Պարսից աշխարհին մէջ շատ մը չարաարանքներ կրեց խորէն խոստովանողին հետ, եւ յետոյ Ասորեստան աքսորուեցաւ, «յերկիրն Բաբելոնացոց, ի գաւառ մի զոր Շահուդն անուանեն» (Եղ. Յեղ. Ը, 357): — «Կարեւալ... անկանջն, նտուն ասանկ յԱսորեստան՝ ի գաւառն որ անուանեալ կոչի Շաբուլ» (Ղըզ. Փրպ. Գր. Բ. գլ. Ժ, 360—61):

3. «Եռեւեան վկայից պատմութիւնը, որ Թարգմանեալ Աբրահամ խոստովանողէ, մինչ բանագլխեալ կայր ի Պարսկիս, ի պարսկի լեզուէն (Հայկ. հին Գրք. էջք 295—96): Նոյն գրքիկն 131 էջին մէջ սակեա կը կարգաթէ. «Կատարեցէ իբրեւ. գրութիւն զմահ լո. կոսոյ (եւ ոչ ինչ)՝ Յէր Բարեւ ի տեղի Բարեւի», Հրատարակելը հաստատի անու. կարեւելով գծած բառերին՝ ի՞նչէ 7 նախաբանեան մէջ (էջ 158) թէ անտեղ կու ասն զմահաւ հաւորաւ կամ հակառակ իշխանէն — Բաւա Շիր շէ սոյն մեկնութիւնը. պարսկերէն գրութեալ եւ Երբայցերէն Բարեւի՝ համանշան են իկարաւ Պարսից արքային անուան: Վերն յիշուած վկայութեան մէջ՝ անշուշտ կ'սկսեալ ի Սուրբ Գրքոյ հետեւեալ խօսքին. «որ ասեմ ցկիւրս թէ իմաստաշատիք, եւ լուսնայն իմա իմ արօցիւն» (Եւ. իւր, 28): Իսկ Զեքի շառից ասորեկէն թարգմանելը՝ հիշիւ անդ իկարաւ անուան տեղի՝ կը գնէ «Կատաւ արքայ Պարսից» (Եղ. Յեղ. 319, 320 երկրորդ եւ 356. Պ. Պօլեմ 1824): Հետեւաբար իկարաւ Բարեւ եւ Կատաւ հոմանիշ են իրարու:

* Յեն Հատընտիք Ընթերցուածք, Վիեննա 1893, էջ 438, ծան. 14 եւ 15:

ՅՈՒՐ.

Հոն 12 յարի մնալէն ետքը՝ դարձաւ «եկն եմուտ յաշխարհն Հայոց» (Եղ. անդ. 363), ուր նաեւ «կատարեաց զկենսն իւր մեծաւ ձգնութեամբ» (Անդ. 365): Ղազար Փարպեցի կը Կոչէ զինքը «երանելի քահանայ կամ երէց» (Գր. Բ. գլ. Խը, 288. Ժգ. 316. Ժը. 357, 360 եւ 362). իսկ Եղեղէ «խոստովանող աշակերտ» (Յեղ. Ը, 349) զեռնդեանց քահանայից կ'անուանէ զԱբրահամ, որուն ընկերը խորէն այսպէս պատասխանած է դահճապետին. «առ ի ծնողաց ինձ խորէն (անուն է), եւ դաւ Աբրահամ. իսկ ըստ շնորհատուր կարգին՝ առայք Բրիտոսի եմք, եւ աշակերտը երանելացն՝ զոր սպանէք» (Անդ. 350): Ար պատմէ նաեւ Ղազար Փարպեցի՝ թէ երբ երանելի երէցն Աբրահամ աքսորէն դառնալով «եկն ի Հայս, տեսն իսկ իւր առանց ամենայն երկ. քայուլեան զկերպարանս հրեշտակի ցուցեալ ծանուցանէր ամենայն տեսողաց զայսն. եւ ձեռնագրեալ յաստիճան եպիսկոպոսութեան աշխարհին Բղունեանց, բազում ուղղութեանց աշխարհին մարդկան լինէր ուսուցիչ. եւ վսեմաւոր ի նմին կարգի ի բարւոյ ծերութեան» (Անդ. գլ. Ժ, 363): Ինքն ալ ուրիշներուն պէս ոչ սակաւ տառապանք կրած է ի մերկայոց իսկ, ինչպէս կը վկայէ նոյն պատմագիրն հետեւեալ մութ խօսքերով. «ի դեպ համարիմ... յիշել եւ զտէր Աբրահամ զեպիսկոպոս, որում ըստ ծաթի (Թերահաւատի) խորհրդոյն եւ գհանգուցանելի ի ծերութիւնս» (Թուղթ առ Վահ. Մամիկ. էջք 686—687):

3. Անանիաս, որ եւ Անանիա, Եպիսկոպոս Սիւնեաց աշխարհին: «Այր սուրբ եւ երեւելի, հայրաբար ժառանգաւորաց եկեղեցւոյ» (Սրբ. 24). Ինքն Եպիսկոպոս իսկ ձեռնադրուած եր Մահակ կամօղիկոսէն, «ի նոցունց իսկ ի վարենեացն՝ եպիսկոպոս տեսուչ եկեղեցւոյն Սիւնեաց կարգել, որոյ անունն կոչէր Անանիա» (Անդ. 24): Հայոց առ Պարսկիս ուղղեալ նամակին գլուխը՝ Արտաշատու ժողովոյն մէջ՝ Յովսէփ կամօղիկոսէն անմիջապէս ետքը կու գայ իւր անունը, «Տէր Անանիա Սիւնեաց Եպիսկոպոս, ըստ Ղըզ. Փարպեցւոյ (Գր. Բ. գլ. Խգ, 138). միշտեւ մնտաւանդորդն է՝ ըստ Եղեղէի՝ «Անանիա Եպիսկոպոս Սիւնեաց» (Յեղ. Բ. 49): Յարսով պ Աղուանից աշխարհն ինքեւր՝ իրեն քողի կանչեց Բենիամին շուրհաւոր թարգմանը, «զոր անդանդաղ արձակեաց մանուկն Վասակ Սիւնեաց տէր ի ձեռն Անանիայի եպիսկոպոսի իւրոյ» (Մ. Խոր. գլ.

ծգ., 522—23)։ — Անշուշտ իւր ոսկեղինիկ գրչէն ելած չեն «ի խորհուրդ Յովնանու մարգարէի», եւ «Թաղազ Եովհաննու Մկրտչէ» (վենետիկ 1899) կրկին ճաները։

4. Գինթ (կոր. 27), որ եւ Գնիթ (Մ. խոր. գլ. ծէ, 533. 4, 542), «պատուական եպիսկոպոսն Դերթնոյ» (կոր. անդ.) ի բարձր Հայս. ինքը Շաղգոթք ըստած անապատին ու հովանաւոր ճգնարանին մէջ՝ Մերսոպայ աշակերտաց առաջին խմբին կը պատկանէր (Մ. խոր. 4, 541—542)։ Մերսովկ իւր հետն առնուով զանիկայ՝ Մերիտինէն ճամբայ ելաւ, եւ ի միասին «հասանէին ի թագաւորականաց քաղաքն Կոստանդինական» (կոր. անդ.)։ Ուր մեծ ընդունելութիւն եւ պատիւ գանձինն ետքը թէ Թէոդոս Բ. փոքր կոչուած թագաւորէն եւ թէ Ատտիկոս Կ. Պոլսի աշխարհամուտ գրան հայրապետէն, ասոց գրած կրկին նամակներովն Հայփոստան դարձան Ս. Սահակայ քովը (Մ. խոր. ծէ, 534—535)։

5. Յգնիկ Նպիսկոպոս, որ եւ Եգնակ (կոր. 34), «յԱյրարատեան գաւառէն ի Կողբ գեղէն» (կոր. 32. — Մ. խոր. 4, 543—44), ուստի եւ Կողբացի կոչուած։ Ինքն էր «Եպիսկոպոս Բագրեւանդայ» (Եղշ. Յեղ. Բ, 49), վերջոյ իսկ Պարսից ուղղեց թիւղն սկիզբը եպիսկոպոսաց ցուցակին մէջ՝ ըստ Եղեշէի (Անդ.) չորրորդն է Եգնիկ, իսկ ըստ Ղըբ. փարպեցւոյ՝ եօթներորդը միայն, «Տէր Եգնիկ Բագրեւանդայ եպիսկոպոս» (Դր. Բ. գլ. իգ, 138)։ — Սահակ եւ Մերսովկ խաւրիցին զինքն Եովսէփ Պարսիցւոյն հետ մէկտեղ «ի կողման Ատուրց ի քաղաքն Եգեսացոց... զի յասորական բարբառոյն» զնոցին հարցն օրոցը զաւանդութիւնս, հայերէն գրեալս դարձուցնէն» (կոր. 32—33)։ — «առաքին Միթագետս ի քաղաքն Եգեսիս», զի որ միանգամ գտցի անդ գիրք առացեալ յոցին սուրբ հարցն առաջնոց, թարգմանեալ ի մեր լեզուս բերցնէ փութով. զի յետ այնր ի Բիւզանդիոն առաքեսցին ի նոյն գործ» (Մովս. խոր. 4, 544)։ Ինքեք Եգեսիսի մէջ գործենին լմացընինն ետքը, կատարած թարգմանութիւնն ին «առ պատուական հարսն առաքեալ, անցեալ գնացին ի կողման Յունաց» (կոր. 33), իսկ երբ բաւական ժամանակ յետոյ՝ Ղեւոնդ եւ Կորիւս ելան գնացին ի Կ. Պոլիս, «մատուցեալ յարէին յեղինին, իբրեւ առ ընտանեգոյն սննդակից» ի Կոստանդինական քաղաքին» (կոր. անդ.)։ ասկից ամենքս մէկտեղ գէպ ի Աշտիշատ Տարօնոյ ճամբայ ելելով, «հաստատուն օրի-

նակօք աստուածատուր գրոցն, եւ Բազում շնորհագիր հարց յետ այնր աւանդութեամբ, եւ չիկիական եւ Եփեսոսական կանոնք» գային երեւելով յաշխարհն Հայոց, եւ առաջի գնէին հարցն (Սահակայ եւ Մերսոպայ) զբերեալ կտակարանսն հիկեցեւոյ սրբոյ» (կոր. 33)։ — «մատուցին զթուղթնսն եւ զկանոնս ժողովոյն Եփեսոսի» վեց տասմանեալ կանոնաւ գլխով, եւ զստոյց օրինակս Գրոց» (Մով. խոր. կա, 547), Այն ատեն սուրբն Սահակ՝ «առեալ հանդերձ Եգնակաւ՝ զյառաջագոյն... զթարգմանութիւնս (Աստուածաշունչ Գրոց), հաստատէր ճշմարիտ օրինակք բերելովք, եւ շատ եւս մեկնութիւն գրոց թարգմանէին» (կոր. 34)։ Ինքը բաց ի ասորի լեզուէն՝ նաեւ «բաջ վարժեալ հնչէն դպրութեամբ, ձեռնարկեաց ի թարգմանել եւ ի գրել» (Մով. խոր. 4, 544)։ Գիտէր եւս եբրայական եւ պարսիկ լեզուներն։ Անինք այսօր իրմէն ընդդէմ աղանդոց կամ Սիղծ աղանդոց կոչուած ոսկեղինիկ անման լեզուս իմաստասիրական մասնեիկ մը (վենետիկ 1826)։

6. Նրեմիա «սուրբ եպիսկոպոսն Աղուանից» (կոր. 30), «Եպիսկոպոսական Երեմիայ» (Մով. խոր. ծգ., 522), «Տէր Երեմիա Մարգարտանի եպիսկոպոս» (Ղըբ. փրպ. Դր. Բ. գլ. իգ, 139), «Երեմիա եպիսկոպոս Մարգարտանի» (Եղշ. Յեղ. Բ, 49)։ Երբոր Մաշտոց վարդապետ գնաց «ի կողման Աղուանից, եւ երթեալ իրանէր յաշխարհն. եւ հասեալ ի թագաւորական տեղին, տեսներ զսուրբ եպիսկոպոսն Աղուանից, որում անուն Երեմիա կոչէին» (կոր. 30)։ Հոն ժողովելով աղաքներ այլեւայլ գաւառներէ, դպրոցներ կը բանային եւ ուսմունք կը սորվեցընէին անոնց. յետոյ «Երանելոյն Երեմիայի եպիսկոպոսի ի ձեռն առեալ՝ վաղվաղակի զատուածային գրոց թարգմանութիւնս ի գործ արկանէր, որով անդէն յայնս թթմափել, վայրենամիտ եւ դատարկասուն եւ անասնաբարոյ աշխարհն Աղուանից, մարգարեագէտք եւ առաքելածանութիւն եւ աւետարանժառանգք լինէին, եւ ամենայն աւանդելոցն Աստուծոյ՝ ոչ իւրք անտեղեակք» (կոր. 31)։ Պարսից ուղղեալ նամակին գլուխն եղած եպիսկոպոսաց անուան մէջ՝ ըստ Եղեշէի (անդ.) իններորդն է Երեմիա, իսկ ըստ Ղըբ. փարպեցւոյ (անդ.)՝ տասներորդը միայն։

(Ըստ—ն—իւնի)

ՅՈՎ. Վ. ՄԻՍԼԱՅԱՆ
Ուսուցիչ հայ. լեզուի։

